

branko despot

iverje smrti

(u pripremi za dijalog)

thanatos athanatos
ta loipa thneta*

1

Sve i sva čini se obuzeto smrću. Svjetovi, bogovi, sunca i zvijezda, prirode, ljudi, zemaljska carstva, gradovi, jezici i historije nose u sebi smrt i na vidjelo je iznose. Rođeno (srodivo, odrodivo i izrodivo) umire, urodivo je usmrtivo. Samo ono neurodivo, s onu stranu urodivih rodova smrtnika i besmrtnika, čini se bez smrti. Neurodivo, ali živo, bilo bi ono zadivljujuće čudo.

Smrt se čini naravnom granicom živog i smrtnog, usmrtivog. Ona nije ni bit (essentia) ni opstanak (existentia) ni bivstvo (substantia) živog. Ona nije kakvoća živog ni mjerljiva mu količina. Ona nije odnos živog ni prema sebi ni prema drugom, nije mu ni mjesto ni vrijeme, nije trpnja njegova ili djelovanje, nije ni imanjanje ni stanje njegovo. Smrt jest u živome »od najprvog početka, s njime raste dok ga cijelog ne proraste«, usuprot tome njeno je »biti« kategorijalno, tj. metafizičkom logikom nedohvatljivo. Ni da li smrt njegovu jest, ni što mu smrt jest, ne može živo biće ni metafizički, ni znanstveno, ni proročki znati — dok ono jest kao da ona nije, dok ona jest kao da ona nije. Neprisutno prisutna u živome, bez esencije i bez egzistencije, a ipak »tu«, smrt »jest«, baš kao i sloboda, baš kao i ljubav, baš kao i istina, naravna zagonetka onog ničim uništavanoga biti. Jer smrt jest, ali kao izvjesna neizvjesnost, život dok živi može živjeti u dvosmislenom zanosu besmrtnosti.

2

Smrt izgleda živi u umiranju, odumiranju, zamiranju i izumiranju. Ona u mrtvome tek izlazi na vidjelo kao grabež života.

Prirodna ili silovita, smrt kaznom, bolešću ili u boju, ona kao da lišava živo biće njega samoga.

Odnoseći ljubljeno biće smrt zastrašuje i rastužuje, odnoseći mrsko biće ona hrabri i vedri.

Smrt se ne čini uvijek prirodnom i »zbiljskom«, ona se pričinja i kao čin »zlih duhova« i »genija smrti«.

Doživljena kao sestra, »smrt tijela« nadom i ufanjem nago-vješujuće blaženstvo »duševnog života«.

Smrt bi mogla biti i oslobođenje ne samo od tijela nego i od duše. Ako je od svega najbolje uopće ne ući u krug rađanja, onda je, već rođenima, najbolje čim prije umrijeti (»mladi« Aristotel).

Thanatos je vjerojatno sin noći i brat sna.

Ideja smrti sva stvorenja ispunja melanholijom.

Slavna smrt potresa svijet koji pronosi slavu velikog, dje-lotvornog i vladalačkog bića.

Smrt zavija u crno, osniva naseobine vječnoga mira, na grobištima živi poput mrtvog s mrtvima. Crkve ona čini »grob-nicama božjim«, boraveći u njima kao »smrt bog«.

Pred smrću se u nemoci svi čine jednakima.

Omnia aequat.

Svezjednačujuća uvijek je smrt već nekako i doživljena, razumljena i tumačena. Da je mrijeti isto što izdahnuti ili dušu pustiti, kazuje da se smrt doživljava iz daha i duše kao živosti života. Umrijeti i otići bogu na istinu znači poći iz prišta mogućnosti vječnog grijeha ili spasa u odluku i osudu za vječno prokletstvo ili blaženstvo...

... Izvan pathosa, »naivnog« razumijevanja i vjere, smrt se pokazuje i u svojoj »objektivnosti«. »Konačni prestanak izmje-ne stvari i ostalih životnih funkcija u nekom individuumu (bilj-ka, životinja, čovjek)« mešto je poput biološkog, fiziološkog i patološkog pred»pojma« smrti. Ova smrt nastupa — nužna uslijed trošne naravi »više organiziranih« bića — najavljujući se u simptomima: svijest, ako je u krizi uopće prisutna, krat-koročno nadživljava gubitak osjetila, gubi se njuh i okus, vid, sluh pa opip. Hladnoća i kraj agonije je u hropcu, dok pone-ki organ ili dio tijela čini se i dalje životari sve do »apsolut-ne smrti« u razmaku od 1/2 do 24 sata nakon ekspiracije. Pro-

jekcija bioloških »pojмова« u »bitak« omogućuje prepozna-vanje procesa umiranja čitavih svjetova, epoha, razdoblja itd. Otuda govor o »krizi i bolesti kulture«, »propasti Zapada«, »ago-niji Evrope«, »borbi za život i opstanak«, »svjetskoj boli«, »grčevima rađanja novog« i tome slično.

3

... jer nije smrt.

Strah od smrti strahuje pred smrću kao onim zastrašujućim. Zastrašujuća, smrt jest zlo. Zlo je ono uništavajuće. Smrtni strah zbog toga otkriva smrt kao uništavajuće ništa. No da li smrt odista jest zlo, zastrašujuće ništa? Što jest smrt zapravo? Ako uopće smrt »jest«, kroz što, na koji način i kome se ona otkriva? Zar je zaista strah ono kroz što se na način strahovanja strahom prožetome biću može otkriti smrt sama i kao takova? Ne pričinja li se strahujućem strahu smrt strašnom samo zato jer mu se čini da »zna« što smrt jest? Nije li Smrt samo personifikacija, u osobu osamostaljeno »ništa« koje pripada nekom »nešto«? Nije li od smrti neodvojivo život? Pa ako život jest vazda samo život živog bića, a ne život sam, i ako jest vazda život nekog živog bića, a ne živog bića uopće, nije li i smrt vazda samo smrt ovog ili onog živog bića? Nije li usmrtivo živo biće pleonazam?

Strahujuće biće, strahujući od smrti, ne strahuje od smrti uopće, nego, čini se, od svoje smrti. Njegova smrt je ona koja pripada samo njemu i nikome više. Iz ove se »svojtvenosti« strahujuće biće sebi otkriva kao svoje ili ono samo: ne kao »rođak«, »vrstak«, »čovjek«, »narod«, »društvo«, »građanin«, »osoba«, »stvaralačka ličnost«, »stvor« ili »pojedinaac«, nego kao upravo baš ovo, onim strahovitim ugroženo i smrću uništivo biće. Ali ono od čega to biće strahuje svojim biti nije i ono za što ono strahuje. Ono za što biće u smrtnome strahu strahuje jest ono samo, ne kao smrtno i usmrtivo, nego upravo kao živo. Da bi bilo u strahu za život mora mu biti stalo do života. Stalo je živome biću do života ukoliko je život nešto dobro. Vidi li mu se život kao najviše dobro, živo biće ljubi život. Ljubeci život kao najviše dobro, živo biće strahuje za život od smrti kao onog što život može naprosto uništiti i zato je naj-veće zlo. *Ljubav života kao najviše dobra uništivog živog bića porijeklo je smrtnog straha i njegova »znanja« u kojem on otkriva smrt kao najveće zlo i uništavajuće ništa.*

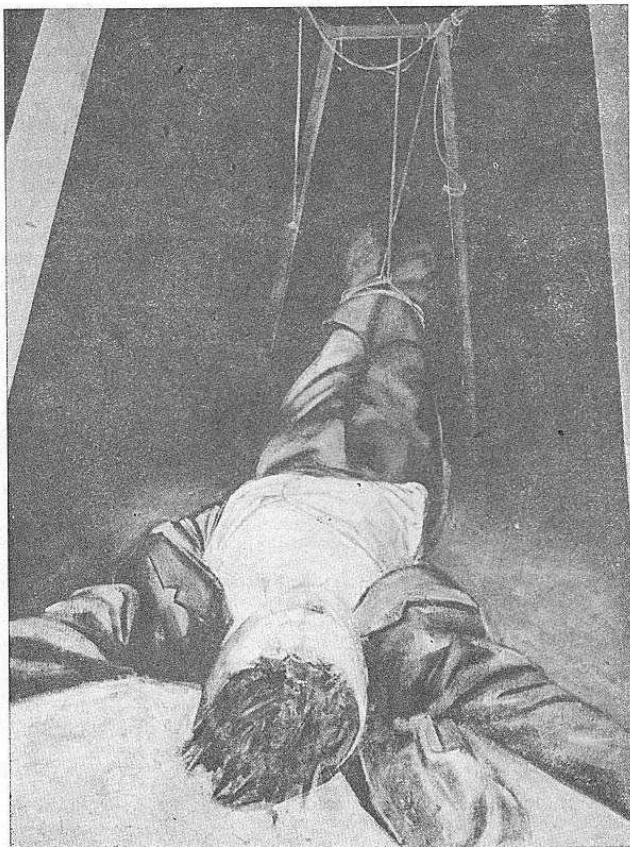
Filosofiranje, kojemu se u onome »biti prema smrti« kao »slobodi prema smrti« u smrtnome strahu ono biti bića, a ne ovo ili ono biće, otkriva za strahujuće biće kao ništa, stoga je, iako napušta »metafizičko mišljenje«, implicite »hermeneutika ovdjebitka živog bića, te mu i naslov »filosofija života« nužno nalikuje »botanici bilja«. Jer smrt, putem straha kao deficitentnog modusa jednoga »biti prema životu«, razumije iz života, a »ne iz nje« same (fenomen), ovo »razumijevanje« nije »genuino«.

No ako i jest sav život u svakom živome biću smrću uništiv, preostaje za pitanje smrti i života filozofijski odlučujuće: da li je biti i biti živo biće jedno te isto? Gubi li ovo živo biće smrću svoju »svojtvenost«, ne preostaje li mu ipak život živog bića uopće? Ne pokazuje li se smrt, primjerice, u naturalističko-humanističkom horizontu kao »pobjeda roda nad individuumom«, u voluntarističko-intuicionističkom kao prelaz iz privida individualne egzistencije u istinski bitak-po-sebi čiste volje, u »idealističkom« kao oslobođenje bića-čovjeka za njegovu bit (homo mortalis, humanitas immortalis) itd., uvijek u skladu s onim kako se primamo doživljava život sam? Ako biti biće i biti živo biće nije jedno te isto, a smrt uništava »spoj« između onoga biti i živjeti, pitanje je još »samo«, da li je ono biti bez živjeti, pravo i istinsko, od onog uništivog oslobođeno biti, ili je to tek zemaljski ostatak i kadaverski trag jednokratnog i neponovljivog života kao najvišeg dobra? Jer ako je biti biće »više« negoli živjeti život strahujućeg usmrtivog živog bića, onda je to biti i veće dobro od življenja. Već i samo ljubav toga biti bićem, kao najvišeg dobra, moguća je onda tek kroz katarzu od ljubavi života i od njome omogućenog smrtnog straha (i sažaljenja, kao onoga biti prema smrti drugoga). Stoga svi koji su »bivovitošću« proveli vijek u filozofiji, tj. ljubeci ono biti koje jest biti bićem, prikriveni ostalima, nisu ni oko čega drugog nastojali nego da umru i budu mrtvi (Platon).

Smrt je, u vidokrug ethosa, granica čovjeku udjelovljivog dobra i zla (»stari« Aristotel). Biti s onu stranu smrti etički je isto što i s onu stranu dobra i zla biti (Nietzsche). Onostrani »bitak« mora biti zbog toga bivanje volje koja neće niti dobro niti zlo, nego hoće moć da bude. Volja za moći biti porijeklo je gibanja vječnog ponovnog vraćanja onog Jedinog — ne Istog — kao bez-smrtnog ni dobra ni zla. Samo to vječno gibanje čisti je život koji sebe uvijek iznova nadživljava u svemu živom. Ziva bića su tu dobra ili zla jedino iz »perspektive« moćne volje života, i to kao sredstva njegova samo — i sebe — nadživlavanja. Natčovjek nije ni »deva« (dobar) ni »lav« (zao) nego je »dijete« koje igra, s onu stranu života i smrti živih bića (bogovi, ljudi, životinje, bilje, elementi), igru života samog. Vijek djeteta pravo je vrijeme, moćnije od svega, moć sama, koja može i nemo-guće, jer čini da u »sada« samobivanja i ono što je bilo i ono što će biti ne bude. Bit boga je mrtva, životare idoli, a vječno živa je u bez-zavičajnosti bića (=s onu stranu ethosa) praksa vremena.

Estetika, uzeta transcendentno, jest suicid osjetilnosti. Samokonstituiranje vremena-prostora (čista forma zora) usmrćuje sve što prirodom jest u vremenu i u prostoru (materija zora), samousmrćenjem vremena i prostora kao takovih. Čisto vrijeme, ili vrijeme koje sebe vremenuje iz sebe sama, nije vrijeme nečega, nego je, iz nevremana ničega uvremenjeno vrijeme. Ovo čisto, i po samouspostavi svojoj apsolutno vrijeme, kao i prostor, jesu vrijeme-prostor ili »bitak«, ili osjetilnost čisto, bez-sadržajno i imaterijalno, bez-predmetno, aneidetički i meontički osjetilnog. Tim »bitkom« su omogućeni kako topohronijski karakter čiste, ali samo na bića »u« vremenu (»historijske«) i »u« prostoru (»prirodne«) sračunate znanosti, tako i smrt (»suvremene«) umjetnosti. Smrt umjetnosti samo je specijalni slučaj, u vremenu i prostoru, estetičkog samoubistva. Jer »živi« u tome i od toga vremena-prostora, zato bitno mrtva umjetnost mora, da bi uopće bila ona sama, tj. samouspostavljena i kroz to slobodna, biti na način neograničene i nespupane slobode »umjetničkog stvaralaštva«, a radi gole uspostave i održavanja svog »apsolutnog«, »čistog«, »apstraktnog«, »slobodnog«, »novog«, »budućnosnog« itd. opstanka. I samo u mrtvačkome carstvu ove slobodne umjetničke hiperprodukcije mogući su čisto umjetnički zahtjevi, programi, manifesti, teorije, orijentacije, pravci i usmjerenja, »originalnost« i »autentičnost«, »genijalnost«, »izvornost doživljaja«, »estetike«, »kritike«, »historija umjetnosti«, »psihološke« i »sociološke« refleksije i ocjene, napokon »uživljavanje« u djela umjetnosti, njihovo »uživanje« i konzumiranje. Mrtva umjetnost, kao i njeno samoubijeno vrijeme, prikriju vlastitu bitnu »prošlost« hiperprodukcijom bezbitne »budućnosti«. Stoga je pravo umjetničko sada i ovdje igra slobode koja »nezainteresirano« sebe zre kao »ljepotu« samorađanja i samouništaivanja (»stvaralaštvo«) »djela«. Smrt umjetnosti jedno je od umorstava samoubilačkog vremena.

Samoubistvo ili pojam apsolutne slobode. Apsolutna sloboda »jest« sloboda kao causa sui. Uzrok-krivac-zahtjevalac u tome nije ni causa efficiens, ni causa formalis, ni causa materialis, ni causa finalis. Ovaj uzrok ne uzrokuje četverostruko nešto, nego uzrokuje-skrivljuje-zahtijeva samo čisto biti sebe sama, i to prije (predontologijski) i bez forme, materije, svrhe i moći učinka. Ništa živo, ukoliko nije kroz sebe sama živo, ne može biti na taj način slobodno. Ono u živome, »što« živo nije, ali kroz sebe, ne radi svrhe neke, razloga, ideje ili okolnosti, nego sebe radi bez razloga ikakovog, bez smisla i stoga apsurdno može biti, jest smrt kao bezrazložno samoubistvo. U tome »aktu« živo biće raspada se u indiferentni, ali apsolutnom slobodom porobljeni »život« i u »samorealiziranu« smrt.

Smrt kao bezrazložno samoubistvo apsolutni je odgovor na metafizičko pitanje: zašto uopće nešto jest, a nije radije ništa? Ova smrt, kao sebe u svojoj slobodnosti oslobađajuća sloboda, »bit« je apsolutnog duha. Umjetnost toga duha nije mrtva, tj. po najvišem svom određenju (=bit) prošla, zato jer ne može prikazati ono apsolutno kao takovo, nego upravo zato jer jest umjetnički prikaz onog apsolutnog ili duha kao slobodnog, čistog samoubice. Isto je tako i filosofija, kao apsolutna znanost, po svome najvišem određenju prošlost, zato jer je znanost apsolutne smrti u mrtvoj tišini sjena čistog mišljenja. I kao što je bezrazložno, ničim uvjetovano, »idejom« apsolutne slobode nadahnuo samoubistvo pojedinca tu apsolutni čin, tako je i...

Slučaj Sokrat i obrana

svi su ljudi smrtni Sokrat je čovjek ergo niti se a priori niti a posteriori ne može znati da li je moja Sokratova smrt jest i što ta smrt jest smrtnost svih ljudi i čovječnost Sokrata pretpostavljaju uvid u bit čovjeka bit i njen uvid prethode silogističkom funkcioniranju onog općeg u pojedinačnom a da li čovjek kao čovjek jest smrtnan ovisi o tome što čovjek jest i što smrt jest smrtnost Sokratova proizlazi samo iz naravi Sokratove silogističke obracuna Sokrata čovječnosti i smrtnosti lebdi u mraku bez pred-silogističkog što će reći predlogičkog dodira s ovim bićima

da ja Sokrat doživljavam i izživljavam sebe kao ovo ili ono prirodno tjelesno duševno duhovno erotičko istinoljubivo i drukčije biće ne otkriva niti dijelom niti zbrojem ili čak cjelinom djelova ono što ja zapravo jesam ne otkriva niti da li ja jesam čovjek a još manje što je zapravo čovjek ponajmanje otkriva moje življenje pa bilo ono i bolesno i krhko i nemoćno smrtnost moju ma kako i koliko bila sveprisutna smrt drugih bića dok ne znam što jesam i što smrt jest ne mogu znati ni svojoj smrtnosti

smrt kao smrt dohvatljiva tek u svojoj nedohvatljivosti ne otkriva se živom čovjeku niti kao dobra niti kao zla za strahovati od smrti kao zla za život radi dobra jest niti da se zna što se ne zna prividna mudrost smrtnoga straha sofistika je koja prikrija vlatito neznanje i skrivenost smrti same u mnijenju straha smrt je zlo u demoničkoj slutnji erosa ona je vjerojatno dobro potpuno uništenje ili bar nešto poput usnulosti bez snova ili oslobođenje živosti živog bića i mogućnost besmrtnosti ljubavi iskona

ili možda samo dok ja jesam i smrt jest

8

Ukoliko je nesloboda »zapravo smrtna opasnost« (Marx) za čovjeka, utoliko je ropstvo istinska i prava smrt čovjeka. Istinska smrt je čovjeku misliti i djelovati, dublje od toga, živjeti, a zapravo, biti ono što on nije. Biti bez sebe, ne biti pri sebi, »izgubiti sebe« u tuđini onog Drugog i Drukčijeg naprosto, kao prava smrt, smrt je istine onoga biti čovjekom. Istinska smrt čovjeka jest smrt njegove istine ili njegova živa laž. Porijeklo i bit, ili ono otkuda i po čemu ta laž je laž, jest ropstvo. Pitanje smrti i života svodi se, za čovjeka, na pitanje istine i laži, a pitanje istine i laži na pitanje ropstva i slobode.

9

Misao, ni smrtna ni besmrtna, ni živa ni mrtva, ne može u mrtvom jeziku (kao što je to jezik koji sam sebi daje značenje i smisao, poput »čistog jezika« logistike, ili životarećeg, »konvencionalnog« govornog jezika, a ne i »klasični grčki«, recimo) dodirnuti gotovo ništa od onoga biti samog, koje jest u svim bićima, pa niti smrt. Predznanstvena (naivna, umjetnička, politička, religiozna), znanstvena i metafizička misao, živa ili mrtva, samo je umišljena misao onoga što smrt jest. Umišljena misao i umišljeno znanje jesu sofistika života koji je ne samo mišlju, pathosom i voljom, nego kao život otpao od životodajnog i životonosnog iskona u nemoć pred smrću, uz ostalo.

Alkmeon iz Krotona, liječnik-filosof, etiologiju smrtonosne bolesti života opisuje: »Ljudi otpadaju kroz to jer ne mogu životodajni iskon pripojiti onom iskonski životonosnom«. Ono biti čovjeka-ljudi tu je viđeno u obzoru smrtnosti kao živog razdvoja između iskona svega i onoga radi čega sve jest (dobro samo). Osebjunost čovjeka-ljudi u obzoru smrtnosti u tome je da čovjek jest moguća moć pripajanja iskona i svrhe svega i sebe sama. Biti od iskona, ali ne biti iskonski, isto je što i trebati iskon da bi se bilo. Zbog životodajnog iskona u svemu smrtnome jest iskonska potreba. Biti radi, ne ove ili one svrhe, a niti radi dobrobiti svega, nego radi onoga »što« dobrotu i smisao daje svemu i svakome, isto je što i odista slobodno težiti ka iskonskom dobru. Radi životonosnog iskona ima iskonske težnje u svemu smrtnom. Narav iskonske potrebe i iskonske težnje kao moguća moć pripajanja životodajnog i životonosnog iskona u obzoru smrtnosti, jest iskonska —odista slobodna, jer ničim od iskona sputana — ljubav. Samo iskonska ljubav mogla bi bolest onog ničim uništavanoga biti izliječiti, pripojivši iskon toga biti onome iskonski skrajnjem i tako, u obzoru smrtnosti ljudi i svega, prepородiti bez-smrtnog čovjeka i iskonsko biće. Iskonska sloboda i ljubav neumitne su u smrtnosti smrtnog. Iskonska ljubav je filosofija.

* Smrt besmrtna ostalo smrtno.